

A biztonság és a nevelés problémája

A közelmúltban sok szó esett a nevelés és az őrzés egymáshoz való viszonyáról, a szolgálati ágak közötti együttműködésről. Noha a büntetésvégrehajtás vezetői egységes álláspontot képviselnek, a kérdést illetően a közvélemény nem tükröz ilyen egyöntetűséget. Az elítéltek közvetlen irányításáért felelős emberek még mindig különbözőképpen ítélik meg szerepüket a büntetésvégrehajtási feladatok teljesítésében. Ez késztet arra, hogy kifejtsem nézeteimet az őrség szerepéről a nevelőmunkában, valamint a nevelésfejlesztési koncepció végrehajtása során kialakult véleményekről.

A nevelésnek olyan egyénre van szüksége, akire sajátos eszközeivel hatni tud. Büntetésvégrehajtási körülmények között ezt az egyént bírósági ítélet alapján fogvatartással biztosítják. Elsősorban az őrség feladata megakadályozni az elítéltet abban, hogy kivonja magát a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása alól.

Míg a büntetési célok elérését egyes nevelési eszközök elhagyása döntő mértékben nem veszélyezteti, addig az őrzés bármely elemének feladása lehetetlenné teszi. Őrzés nélkül nincs kit nevelni. Ezzel látszólag az őrzést a nevelés fölé helyezhetjük. De az elítéltet csupán fogvatartással nem lehet a társadalomba visszavezetni. Ez alapvetően nevelési feladat. A biztonságos őrzés feladása azonban a nevelést is lehetetlenné teszi.

A kapcsolat a szolgálati ágak között kétirányú. A biztonsághoz a nevelés is hozzájárul. Azok az elítéltek, akiknél a nevelés pozitív viselkedésmódot, konstruktív magatartásformát alakít ki, nem helyezkednek szembe a büntetésvégrehajtás rendjével. Minden olyan intézkedés, amely a nevelést szolgálja, egyben az őrszolgálat tevékenységét is segíti. Nincs és nem is lehet semmiféle ellentmondás a két feladat között. Az természetesen már más kérdés, hogy a feladatokat végrehajtók helytelen szemlélete nehezítheti a büntetésvégrehajtási célok megvalósulását. Sok esetben egy intézkedés helytelen értelmezése hónapok, évek nevelőmunkáját döntheti romba.

A jogszabályokban megfogalmazott magasabb követelményekből adódóan az elmúlt években szükségessé vált a nevelés helyzetének elemzése, az adottságokhoz igazodó hosszabb távú célok kijelölése. A nevelésfejlesztési koncepció lényege a nevelés hatékonyságának biztosítása, amely csak a szolgálati ágak összehangolt munkájával biztosítható. Az őrség beosztottja ugyanis egyik napról a másikra nem tud pedagógiai vagy pszichológiai értékű munkát végezni. De a becsületes közösségi embert jellemző vonások kialakításában segítséget tud nyújtani, ennyiben már most is képes a nevelésfejlesztési koncepcióban megfogalmazottak teljesítésére.

Messzemenően egyet lehet, sőt kell érteni azzal a felfogással, hogy a belső élet irányítása — a nevelési céloknak megfelelően — csak egységes szervezetben biztosítható. Létrehozásához azonban nem elég egy-két tényezőt megváltoztatni, mert akkor a gyenge elemek felerősödnek és az új szervezet az eredetinel rosszabb határfokkal fog működni. A régi szervezet funkcionálását így meggátoljuk,

de az új építését még nem kezdjük el. A szervezeti vákuum pedig bármikor zűr-zavar, rendkívüli esemény forrásává válhat.

A megváltoztatandó szervezet minden elemét át kell tekinteni, és a jó elemek megőrzésével, a rosszak elhagyásával kell az újat megalkotni. A szervezet módosítása értelmetlen, ha a működés feltételeit egyidejűleg nem tudjuk biztosítani. Ha ez így elfogadható, akkor elsősorban azt kell vizsgálni, hogy a nevelés elmélete, módszere megfelel-e a kívánt cél elérésének, a személyi feltételek érettek-e a szervezet módosításához.

A Gondolatok a szervezetről című cikkben Módos Tamás kifejti, hogy az őrparancsnok hatáskörének beszűkítését kompenzálni lehet azzal, ha feladatává tesszük az intézet egészét érintő átfogó biztonsági kérdések megoldását. Véleményem szerint álláspontja helytelen. Ha az őrparancsnok ellenőrzési hatáskörét a körleteken megvonjuk, gondoskodnunk kell megfelelő felkészültségű, intézkedésre képes, felelős személyről, illetve annak folyamatos körleten tartózkodásáról. Erre a büntetésvégrehajtás személyei feltételei nem érettek, és várhatóan a jövőben sem lesz erre lehetőség, hisz sok esetben az oktatásra, képzésre sincs. Még a szabad idő biztosítása is több helyütt nehézségekbe ütközik.

Ha elfogadjuk a cikkirő álláspontját, akkor felaprózzuk az intézet biztonságának kérdését, felszámoljuk a rendkívüli esemény megelőzésének, illetve megszüntetésének lehetőségét. Az őrparancsnok így csak szemlélődésre jogosult. Hangsúlyozni kívánom, hogy intézkedési jogosultsága, sőt kötelezettsége rendkívüli szituációban nemcsak az őrparancsnoknak van, hanem bármely más testületi tagnak is, ha nincs módja előljáróját értesíteni. Az őrparancsnok tulajdonképpen a parancsnok meghosszabbított keze.

A jelenleg hatályos utasítások, érvényben levő rendelkezések csak rendkívül indokolt esetben — azaz a biztonság közvetlen veszélyeztetése esetén — adnak módot az őrparancsnoknak, hogy korlátozza a körlet belső életét, illetve módosítsa a nevelési programot. Az őrparancsnoknak nem célja a nevelés eredményeinek lerombolása. Hogy egy-kettő mégis megteszi, abból messzemenő következtetést kár levonni.

Ma nem a szemlélet kívánatos változásáról kell beszélni, hanem a tényeket értelmezni, elemezni, s a kedvezőtlen adottságokat közös erővel megváltoztatni. Az intézet biztonságával összefüggő feladatokat csak felkészült vezetővel lehet végrehajtani. Az elszigetelt egyén nem képes feladatát gyorsan ellátni, hatékonyan intézkedni. Ahhoz, hogy megoldhassa a szituációkat, az intézkedésre jogosultnak ismernie kell a körülményeket, hogy hol vannak a hangadók, a különösen veszélyes fogvatartottak, akik negatív hatással lehetnek a többiekre.

Felmerül a kérdés, ki legyen a jogosított? Aki távol van az intézettől — mint például a csoportvezető nevelő —, a feladat természetéből fakadóan nem lehet. Ugyanakkor a nevelési szolgálat egyetlen beosztottjától sem várható el, hogy karnahatalmi feladatok irányítására, végrehajtására is képes legyen. Nem véletlen, hogy a társadalmak fejlődése során ezek a funkciók fokozatosan elváltak egymástól.

Minden szervezet alá- és fölérendeltségben dolgozó egységekből és egyénekből áll, és ez nem gátja működésének. Nem azon kell vitatkozni, hogy ki a főnök és ki a beosztott, hanem el kell érni a munka közös megítélését. Ha a felügyelő azt tapasztalja, hogy a nevelő tevékenysége pozitív irányban befolyásolja a fogvatartottak magatartását, akkor igyekszik ellesni, elsajátítani, alkalmazni a nevelő módszereit. De ha a felügyelő azt tapasztalja, hogy az egyformán rendetlen zárkából vándorol ide-oda a tévé, ha a fegyelmi lap szórén-szálán eltűnik, akkor nem fogja követni a nevelőt, nem néz fel rá, hanem ellenfelének fogja tekinteni.

Attól a pillanattól kezdve, hogy a nevelőket mint a belső élet irányítóit a körletek biztonságáért is felelőssé tették — egy-két rendkívüli esemény kapcsán a

felelősségre vonás már őket is érintette —, azonnal körültekintőbben szervezték-tervezték meg a különböző programokat. Ennek egyenes következménye lett, hogy a körlet, illetve a körletrész biztonságáért az addig egy személyben felelős felügyelő is kisebb ellenállást mutatott.

A körleten szolgálatot teljesítő felügyelőt (a maga szintjén feladatkörének el-látása során) a nevelővel egyenlő partnerként kell kezelni. Csak így képzelhető el a szoros együttműködés a szolgálati ágak között. Ezért hibás az a felfogás, amely csak a felügyelők munkájában, a magasabb követelményekhez való fel nem zár-kózásban keresi a hibát, amely a hiányosságokra koncentrálna és a felügyelők alá-rendelt szerepét hangsúlyozza. A büntetésvégrehajtás hatékony funkcionálása szempontjából a felügyelő legalább olyan fontos tevékenységet fejt ki, mint a nevelő.

Elsősorban az késztet együttműködésre, akkor alakulhat ki tartalmas mun-kakapcsolat a nevelők és felügyelők között, ha nem az őrszolgálat — objektív okokra visszavezethető — negatívumait hangoztatjuk, hanem a feladatáért fele-lős szakterület a saját területén meglévő hiányosságokat feltárva nyújt segítséget a felügyelői állomány magasabb szintű munkavégzéséhez. Ilyen felfogás és hoz-zzáállás mellett a belső őrség betöltheti szerepét, teljesítheti a reá háruló felada-tokat.

Ma már a belső őrség tevékeny részt vállal az elítéltek körleten belüli életé-nek irányításában, ellenőrzésében, s így közvetlenül is ellát nevelési feladatot. Úgy tűnik, hogy a kijelölt felügyelői állomány szemlélete jelentős változáson ment át, megtalálta helyét, szerepét. Az intézetek falain belüli élet egyre inkább az összehangolt nevelési tevékenység színterévé válik.

A továbbiakban is rendkívül fontos, hogy az őrség legképzettebb tagjai telje-sítsenek szolgálatot a körleteken, és a felügyelőket ne osszák be más szolgálati helyre, mert a fogvatartott megismerése csak így biztosítható.

A felügyelői állomány iskolai végzettség tekintetében elmarad a követelmé-nyektől. Túlnyomó többségük csak általános iskolát végzett, ezért nagy figyelmet kell fordítani helyük, szerepük, feladataik kijelölésére. Minél több pedagógiai ismerettel kell őket felvértezni, speciális — hangsúlyozottan pedagógiai töltésű — továbbképzésben kell őket részesíteni. Közben persze azt is figyelembe kell ven-ni, hogy az őrzést és felügyeletet ellátók szakismeretének kibővítése több aka-dályba ütközik. Egyrészt az őrség létszámhelyzete és a feladatok halmozódása negatívan befolyásolja a csoportosan szervezett oktatási formákat, hisz magának az őrszolgálati feladatoknak a végrehajtása is csak többletmunkával oldható meg. Másrészt még dolgoznak az őrségnél nem középiskolai végzettségű, illetve érettségivel nem rendelkező emberek is.

Az őrszolgálati szakterület az elvárásoknak csak akkor tud megfelelni, ha — az őri állomány feltöltése során, a személyzeti munka fejlesztési eredményeként — fokozatosan magasabb követelményeket támaszt, és végső soron középiskolai végzettségük kinevezését szorgalmazza. Az intézetekben a személyzeti munka már napjainkban is ilyen irányú.

A felügyelői állomány felkészültségével összefüggésben felvetődik a kérdés, megfogalmazta-e már valaki a felügyelők nyelvén, hogy mit takar az a kifejezés, hogy „nevelési cél”? Ilyen dokumentummal még nem találkoztunk. Alapismere-tekre szert tehetek ugyan a felügyelők — például a Bv. nevelési alapismeretek c. kiadvány elolvasásával — de konkrét célmeghatározással, konkrét programokkal eddig még nem találkozhattak. Még a Fiataikorúak Börtöne és Fogházában sem, ahová a nevelés erőit koncentrálták. Nem a követelményszint támasztásában van tehát hiány, hanem a nevelt egyén megközelítésének módszerében, a követel-ményszint közvetítésének módjában. Erre a felügyelőt nagy türelemmel kell meg-tanítani.

A nevelési szolgálat a személyi feltételek terén komoly előrelépést ért el, a nevelők többsége főiskolát vagy egyetemet végzett. A nevelés hatékonyságának megteremtéséhez azonban nem elegendő az iskolai végzettség, annak kellő hivatástudattal és jártassággal kell párosulnia. Az elméleti felkészítés mellett, az adott jogszabályi keretek között ki kell dolgozni a hatékony munkát elősegítő differenciált nevelési módszereket is. Ehhez viszont a gyakorlathoz közelebb álló, azt hasznosan segítő kutatásokat kell végezni. Ez még várat magára. Igazságtalan nem akarok lenni, arra nem vállalkozhatom, hogy a nevelőmunka hiányosságait mélyebben megítéljem.

A nevelőmunka hatékonyságáról, illetve hatástalanságáról, annak objektív és szubjektív okairól a nevelőmunkát felügyelő, irányító, koordináló, a feltételrendszer hiányosságait jól ismerő elvtársaknak kell írniuk.

Zeller István

KÖVETKEZŐ SZÁMUNK TARTALMÁBÓL:

Hazánk felszabadulásának 40. évfordulója alkalmából a Rendőrtiszti Főiskola tudományos emlékülést rendezett. Az itt elhangzott, büntetésvégrehajtást érintő előadások anyaga teszi ki alapvetően a Módszertani füzetek 4-es számát.

Ezenkívül Demjén János cikke a szigorított őrizetről, Kardos Sándor és Markó István írása a nemrég bevezetett szigorított javító-nevelő munkáról, dr. Raskó Gabriella tájékoztatója a viktimológiai konferenciákról szól majd. Folytatjuk A bv. történetéből c. sorozatot is. Ennek keretében az ismert szerzőpáros a halálbüntetésről ír a polgári és a szocialista büntetés-végrehajtásban.